

Вельмі паветраныя падарункі

Шаноўныя чытачкі і іншыя маральна няўстойлівыя асобы!

Прачыце ўстойлівасьць і не чытайце ў гэтай кнізе старонкі 178 – 189!

Дарагія бацькі непаўналетніх!

Хавайце гэтую кнігу ў недаступным для дзяцей месцы да дасягненьня паўналецця!

Бедныя інтэрнэт-залежныя!

Не распаўсюджвайце ва ўсясьветным сеціве адно згаданыя дванаццаць старонак!

Паважаныя астатнія грамадзяне!

Не чытайце гэтыя старонкі ўголас у грамадзкім транспарце, са сцэны, падчас дажынак і іншых масавых гуляньяў!

Непадкупныя пракуроры і судзьдзі!

Не вырываўце вышэйзгаданыя старонкі з кантэксту і не судзіце суворы тых, хто ўсё ж будзе чытаць іх уголас!

Вельмішаноўныя чытачы старонак 5 – 254!

Віншуем вас з новай сустрэчай са свабодным паэтам і паэтам свабоды!

Раней Рыгор Барадулін даваў «Свабодзе» сур'ёзныя інтэрвію, пасля чытаў ля мікрафона мілагучныя вершы і пераклады, затым пачаў пісаць эсэ на грамадзка значныя (с.

160–177) і агульначалавечыя тэмы (с. 178–189). Але за вясной прыйшло лета 2004 году, і дзядзька Рыгор штодня стаў круціць дуліны ў эфіры старым і новым сябрам і знаёмцам, а пасля агледзеўся й на адным дыханьні паслаў яшчэ паўсотні паветраных пацалункаў журналістам і слухачам «Свабоды».

Мы былі аступянелі й вось выдалі кнігу – а што рабіць? Паэты, як вядома, не даюць пацалункаў без узаемнай любові, у якой мы расьпісваемся – бяз дулі ў кішэні.

*Аляксандар Лукашук,
неаб'ектыўны пэрсанаж дуліны на с. 236*

Лета з Барадуліным

Дуліны ад 1 чэрвеняда 31 жніўня
2004

Міхаіл Ягораў

Дваццацігодзьдзе пачатку вайны. Трансьляцыя з паседжаньня ў Крамлі. Міхаіл Ягораў кажа: «Закрапілі мы знамя і ўвідзілі Бярлін на ладані...» Уразіла гаворка героя, і недзе закралася думка, а ці не зямляк ён раптам, ці не беларус.

Празь нейкі час паехаў я ў Рудню, што на Смаленшчыне, да Міхаіла Ягорава.

Не застаў. Ён паехаў у Віцебск, я сьледам. Застаў у віцебскім таварыстве «Веды». Ubачыўшы фотаапарат у Міхася Мінковіча, як адрэзаў:

— Запісвацца на магнітафон ня буду. Ня маю часу.

Прапануем перакусіць у буфэце гасьцініцы «Дзьвіна». Угаварылі. На стале «Горны дубняк». Наліваем, выпіваем.

Герой пачынае хіліць галаву на буфэтны столік. А я пачынаю сваё: «Ну вы ўсё ж беларус?» Раптам Ягораў цьверазее і, лёгка ўстаўшы з-за стала, рапартуе: «Не, я рускі».

Пасьля ня помню ўжо якой пляшкі Міхаіл сказаў, што дзед быў беларус. Ды тут буфэт на абед зачынілі. Так «Горны дубняк» і не перамог героя. Мне заставалася толькі

канстатаваць:

Хто зьведаў рызыкі і страху смак,

Баіцца нават уласнага норава.

І «Горны дубняк»

Не памог ніяк

Зрабіць Міхасём Міхаіла Ягорава...

Станіслаў Шушкевіч

Станіслаў Шушкевіч у гісторыю навукі сваімі адкрыццямі ўвайшоў трывала й надоўга. А яшчэ трывалей і даўжэй увайшоў дасведчаны вучоны, нашчадны інтэлігент у гісторыю закрыццём савецкай імперыі. Падпісаць прысуд імперыі зла накіравана было якраз сыну беларускага паэта, які адседзеў увесь тэрмін у сталінскіх лягерах. Шушкевіч, Краўчук, Ельцын – добры саюз, трывалы звяз трох народаў. Мяноўна гэты саюз, а не «єдіный, могучый» даў волю іншым народам, якіх табунна называлі адным паняццем – савецкі народ. Як з казкі тром асілкам, тром мужным сынам трох народаў трэба дзякаваць. Як там ва Украіне ці ў Расеі дзячылі, гэта справа іхняя. А вось Станіслава Шушкевіча ўшанавалі як нідзе ў свеце. Прэзідэнт асабіста ўпарадчыў пэнсію сьпікеру Вярхоўнага Савету. Яна не дацягвае да паўтара даляра. Станіславу Станіслававічу трэба рабіць платную апэрацыю на воку. Калі б разьлічвацца грашыма пэнсійнымі, трэба аддаць пэнсію за 40 гадоў. А колькі Бог дасыць гадоў, невядома. Такая пэнсія – помста рамантыку са шчодрой душой ад агрэсіўных настальгіяў па Савецкім Саюзе.

Васіль Быкаў у свой час папярэджаў Шушкевіча наконт камуністаў. Але ўзьнёсты рамантык быў упэўнены, што яны не ўваскрэснуць. І вось вынік. Гэта як гульня ў шахматы з вар’ятам. Пакуль будзеш абдумваць ход, а ён цябе дошкай па галаве. І ў мяне скталіся радкі:

Лягчэй напэўна Гімалаі зрыць,
Чым навучыць –
І сьпікер ведаў гэта, –
На беларускай мове гаварыць
Таварышаў зь Вярхоўнага Савета.
Інтэлігент паверыў сам сабе,
Што масла згоды з бурбалак саб'е!
Ды зьбілі з тропу бурбалкі самога,
Не ўратавала сьпікерская тога.
Дасьведчана засьведчана вякамі –
Рамантык не дамовіцца з ваўкамі...

Уладзімер Шахавец

У Маскве выходзіла адна зь першых анталёгіяў беларускае паэзіі. Твардоўскі, ня дужа ахвочы да перакладаў, пераклаў колькі вершаў маладога паэта. І выйшаў том. Але зь яго выпаў адзін вершатворца, бо ў біяграфічнай даведцы значылася, што аўтар пачаў пісаць прозу.

Паэтам гэтым стаўся Ўладзімер Шахавец. Ён пасля жартаваў, што з даведкай атрымалася амаль як у показцы: «Украў цыган кабылу, а жарабя пакінуў».

Уладзімер Шахавец працаваў і ў выдавецтве «Беларусь», а пасля ў «Мастацкай літаратуры». Я часта казаў, што трэба казаць не «выдавецтва», а «шахавецтва».

Нашая рэдакцыя выбраных і збору твораў размяшчалася ў двух пакоях. Адзіная, дзе загадчык ня быў членам партыі. І ў адным пакоі з загадчыкам сядзелі яшчэ двое нячленаў — Натальля Давыдзенка й я. Дык апантаная членша партыі на партсходах як не зь сябе вырывалася, заклікаючы да пільнасьці. Гэта беспартыйныя рэдактары намагаюцца выдаць Сімяона Полацкага, дапушчаюць граматычныя і, што асабліва страшна, ідэйныя памылкі, шукаюць ісьціну на дне чаркі.

Матэматык па адукацыі Шахавец быў правобразам кампутара. Мне шалёна рабілася, як ён з сынамі рашаў задачы, множачы шасьцізначныя на сямізначныя лічбы. Неяк загуляў я й доўга не зьяўляўся на працу. Начальства патрабавала кары. І Шахавец прапанаваў зьняць зь мяне 20

адсоткаў прагрэсіўкі. І ў выніку атрымаў я за прагулы 80 адсоткаў прагрэсіўкі. Ну, вядома, дадому прынёс я мала адсоткаў.

Мы любілі свайго загадчыка й называлі яго тата Шах.

*За што б ні браўся Шахавец,
Усё рабіў як клясны спэц.
Было ў натуры Шахаўца
Даводзіць справу да канца,
Рабіць як сьлед,
І заадно
У поўнай чарцы ўбачыць дно.
Усё, што выдаў тата Шах,
Ня сьпіць на сонных стэляжах.*

Алесь Шатэрнік

Алесь Шатэрнік любіць тэхніку. У маладыя гады марыў пра вэлясыпэд. І вылепіў Леніна, прадаў і купіў матацыкл. Потым ужо, як пісалі нашыя палескія працаікі, узьбіўся на машыну. З машынай абыходзіўся па-сяброўску. Адноўчы ехаў на Нарач.

Колы спусьцілі. А да вёскі бліжэйшай яшчэ трохі кілямэтраў. Ля дарогі стог саломы. Пайшоў, напхаў у колы саломы й такі даехаў да мэты. У руках Алесь слухмянымі робяцца й бронза, і камень, і гліна. Помнікі, мэмарыяльныя дошкі, фігуры дзяўчат са звабнымі азадачкамі – багатая гаспадарка ў рупліўца. Часам, калі ў каго ўважліва ўглядаецца Шатэрнік, прыходзіць думка, ці не прыкідвае ён помнік ці мэмарыяльную дошку яшчэ жывому. А можа, нешта адчувае. Праўда, у гутарках ён вясёлы. Поўны жьцьця, поўны задумаў.

Намерамі Алесь Шатэрнік

Радэну мудраму супернік.

Але адных намераў мала,

Каб Вечнасьць за свайго прымала.

У Алесь час яшчэ ёсьць.

Сяргей Шапран

Пачаў друкавацца з шаснаццаці гадоў. І вясёла пачыналася журналісцкая дарога. Так у шматтыражцы заводу ВЭФ, што ў Рызе, надрукавана было ягонае гумарыстычнае апавяданьне. Але ўвесь гумар болей быў у тым, што зь дзвюх старонак далі толькі першую. Згубілі, відаць, другую й не ўсьміхнуліся.

Працаваў Шапран і ў «Знамени юности» (пакуль рэдактара Кацошэнку адміністрацыі не замянілі Гукоўскім), і ў «Имени». Апошні запіс у працоўнай кніжцы са штотыднёвіка «Бездельник».

А цяпер Шапран працуе ў «Белорусской деловой газете». Сумаваць не даводзіцца, бо ўлада так і глядзіць, каб закрыць незалежную газету. Дарэчы, для «БДГ» Васіль Быкаў ахвотна даваў Сяргею Шапрану інтэрвію. У Сяргея добры альбом набярэцца фатаздымкаў Быкава. І апошнія кадры апостала нацыі зрабіў Сяргей.

Руплівы й няўседлівы Шапран стараецца пасьпець скрозь, напісаць сёння, што будзе заўтра. Маладому сябру напісаў я радкі:

*Пяро і вока вострыя ў Сяргея.
Яго сама ідэя разумее.
Калі ты ў кадр
Патрапіў да Шапрана,
Пра нэкралёг уласны думаць рана.*

Ганад Чарказян

Сам кон багаставіў Ганада Чарказяна быць ранішняй памяцьцю й вечаровым роздумам свайго народу. Быць курдзкім паэтам. Невыпадкова неяк падчас размовы Ганад інтэлігентна, але цьвёрда заўважыў: «За мной сорак мільёнаў». І невыносна цяжка насіць у трымтлівым сэрцы свій абражаны край, свой народ, матчыну мову. Здарылася так, што ў курдаў укралі іхнюю дзяржаўнасьць, а значыць, і свабоду. Васіль Быкаў, хто адным зь першых багастаўляў кнігі паэзіі Ганада Чарказяна, прыводзіў курдаў як сумны прыклад таго, што робіцца з народамі, у якога няма сваёй дзяржавы. Беларусь стала для курдзкага паэта гасьціннай хатай, у якой нарадзілася дачушка ад беларускай красуні, і нараджаюцца вершы, апавяданьні.

Вынайшаў Ганад і свой жанр у паэзіі — чаргаві. Па-курдску гэта значыць «чатыры крокі». У чаргаві й сум, і роздум, і сподзеў, і ўсьмешка. Чаргаві — радня рубаі. Я пераклаў кнігу чаргаві й як бы рэцэнзію напісаў:

Чарказян у сваіх чаргаві

З паняй мудрасьцю візаві.

Ды цікавіць мяне аж занадта,

Што сказаў бы Хаям пра Ганада?

Генадзь Цітовіч

Генадзь Цітовіч – нястомны шчырун, апякун беларускай народнай песні, быў чалавекам вясёлым, адкрытым. І ўсё прасіў мяне напісаць на яго рэзкую, дужа рэзкую эпіграму. У задатак нават ручку з Парыжу прывёз мне. Генадзь Цітовіч кіраваў славуцьм хорам. Спачатку напісаў я як бы ад імя харыстак:

*Мы Цітовічавы дочки,
Сумна ў нас праходзяць ночкі.
Родненькі Генадзь Іваныч
Хай часьцей прыходзіць нанач.*

Гэта не задаволіла ўтрапёнца. Тады яшчэ адну спробу зрабіў:

*Калісьці сябе аддаваў мэдыцыне,
Народны цяпер СССР.
Люблю ў мэдыцыне я
Сьпірытус віні,
А зь юнымі юны, як зьвер.*

Папрасіў запісаць. А бяседа наша вялася за пляшкай «Агеньчыку» – быў такі забойны напой, ад якога польмыя гарэла, калі глынеш яго.

Маэстра якраз рабіў апрацоўку народнай песні «Я табун сыцерагу». Ад 50-градусовага «Агеньчыку» апрацоўшчык салавее, я нахабнею. І на рагу партытуры

пішу:

*Я, ябун, сьцерагу
Маладых харыстак.
Хоць і сам не магу,
Але ганарысты.*

Калі ж назаўтра патэлефанаваў Генадзю Цітовічу дадому, звычайна ахвочы да размоваў мой старэйшы сябра як адсек у слухаўку: «Мынося, брынося, бягу ў ЦК».

Аляксандар Твардоўскі

З маладых гадоў душа гарнулася да паэзіі Аляксандра Твардоўскага. Бо яна была ўпэўненай і цвёрдай у сваім памкненні данесці да чытача праўду і любоў да жыцця.

Паэзія Твардоўскага родная прозе Быкава. Твардоўскі высока цаніў творчасць Быкава, ён адным з першых падтрымаў нашага прарока, надрукаваўшы яго ў «Новом мире».

Твардоўскі пачуваў сябе беларусам. Гэта ён, выходзячы з ЦК, дзе яго спрабавалі зламаць, любіў паўтараць: «Как говорят у нас, белорусов, пережили лето горячее, переживём и говно собачее».

Мова Твардоўскага дыхае беларушчынай, яна сілкавалася крывіцкімі каранямі. І мне думаецца:

*Блізкі кожнаму з маленства
Наш спаконны край смаленскі.
Сам Твардоўскі не ў нагрузку
Мог пісаць па-беларуску
І аеніста, і вальнакрыла.
Проста часу не хапіла...*

Валянцін Тарас

Зь юных гадоў партызаніў, потым стараўся на ніве журналістыкі. Паэт, празаік, дакумэнталіст, перакладчык. Гэта Валянцін Тарас. Зь ім ніколі ня сумна. Ён увесь, як сьвяточны шчупак, нафаршыраваны хохмамі, падколамі, пад'ялдычкамі. Стараўся не акцэнтавацца на чорным у жыцьці, бо чарнаты было ўкоптур. Натуральны гумар і трымаў яго, і дагэтуль трымае.

Паехаў Валянцін да сястры ў Польшчу. Яшчэ ў тую Польшчу, якая не сьпяшалася будаваць сацыялізм па маскоўскіх праектах. Засеў у ліфце. Сядзеў з паўдня да вечара, пакуль сястра не прыйшла з працы. А жыхары ішлі ды пыталіся: «Цо пан тутай робі?» І толькі. Калі сястра адчыніла ліфт, бо ведала ягоны нораў, Валянцін загарачыўся, чаму яму ніхто не паспрыяў. На гэта сястра коратка кінула: «Таке людзі». І цяпер яшчэ, калі Тарас ня хоча сябе заводзіць з-за нейкае крыўды ці абразы, толькі й заключае: «Таке людзі». А тады ж яго называлі панам, а не таварышам.

У Тараса яшчэ ёсьць талент паказваць тых, пра каго распавядае, у асобах. Акторскі талент.

Шмат мы пісалі адзін аднаму эпіграмаў, прысьвячэньняў. А прыгадаліся гэтыя радкі:

Як юны партызан,

Рухавы Тарас.

Ягонае сягонья – значыць зараз.

А зараз – непазьбежнае сягонья.
Мычаць паціху вобразы ў загоне.
Перакладзе ён клясыка любога –
Ці Маркеса,
А ці сябе самога.

Міхась Стральцоў

Вырай беларускіх паэтаў і празаікаў пачатку 1960-х гадоў шчаслівы быў тым, што ў ім зь першага прылёту быў Міхась Стральцоў, які меў абсалютны літаратурны густ. Сказаць пра яго – талент – будзе правільна, асоба – таксама. Але, бадай, слова «зьява» больш акрэсьліць маштабы Міхася Стральцова. Ён даў інтэлектуальны пачатак сучаснай яму прозе, пачуцьцёвую глыбіню эсістыцы, шырыню й гарызонтнасьць крытыцы, акварэльнасьць і адухоўленасьць паэзіі ад клясычнага радка да вэрлібра.

Стральцова расьцягвалі, разьбіралі, як той Акропаль турысты, сябры, знаёмыя, проста выпадкоўцы, каму хацелася быць сваім чалавекам у літаратурным працэсе. Міхась перапісаў тоны раманаў, аповесьцяў, кніг крытыкі й саветызаваных нарысаў, працуючы ў рэдакцыях газэт і часопісаў.

Але ён ня быў забранзавелым, ня быў схімнікам. Любіў жыцьцё ва ўсіх праявах. І чарку браў, не баючыся забаронных пастановаў партыі камуністаў. І прыгажуняў заўважаў сваім замроеным позіткам. Як цяпер чую ягоны голас, калі ён на маладуху ў целе казаў ласкава: «Цялуха». Трэба было бачыць задуменна скептычны позірк Міхася, калі ён узгадваў выпінанцаў, якія са скуры вылупліваліся, каб быць заўважанымі цэкоўскімі пастухамі. У Стральцова быў своеасаблівы, чыста беларускі гумар, пераплецены зь лірычнасьцю, як суровая нітка з ваўнянаю.